

About the author

Miloš Zelenka

University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Slavic Languages and Literatures, České Budějovice, Czech Republic

zelenka@pf.jcu.cz

<https://orcid.org/0000-0002-4049-3263>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2022-1-13>

Kompoziční poetika a česká literatura XIX. století

VŠETIČKA, F.: *Rázovité refugium. O kompoziční poetice české prózy 19. století*. Jinočany: H&H, 2021, 291 s. ISBN: 978-80-7319-141-2.

Kniha *Rázovité refugium* olomouckého literárního historika a teoretika Františka Všetičky navazuje (respektive jim obsahově předchází) na předchozí autorovy práce, v nichž se do hloubky věnoval vývoji české beletristické prózy ve XX. století. Na texty se ve svých pracích dívá pohledem tzv. kompoziční poetiky. V publikaci *Rázovité refugium* se autor obrací do dávnější minulosti a zabývá se v ní prozaickými texty století XIX. Kniha je souborem sedmnácti krátkých studií, z nichž většina byla publikována samostatně a pro potřeby současného vydání byla upravena, případně rozšířena (podrobný soupis jednotlivých bibliografických údajů předchozích vydání je uveden na konci publikace).

Vybrané analyzované texty představují průřez českou literaturou XIX. století od 30. let až na samý práh století následujícího. Protože se podle autorových slov jedná o jakousi prvotní průzkumnou práci, jsou analýze podrobena díla autorů v podstatě čítankových (snad s výjimkou Karla Sabiny, jehož literární tvorba je v běžném čtenářském povědomí upozaděna skandálem kolem jeho konfidentství pro rakouskou státní policii, právě Sabinovi je také z hlediska kvantity analyzovaných textů věnován největší díl pozornosti). Co se týče textů, byla vybrána díla známější i ta stojící spíše na okraji zájmu čtenářské obce (případně tzv. „školního kánonu“) a současné literárněvědné bohemistiky. Pojednává se o jedenácti autorech –

K. H. Mácha – Křivoklad, Cikáni; K. Sabina – Hrobník, Blouznění, Na poušti, Morana; K. Světlá – Kříž u potoka, Nedomlenec; J. Neruda – Obrazy z ciziny; J. Arbes – Svatý Xaverius; A. Jirásek – Skaláci, Filosofská historie; S. Čech – Jestřáb kontra Hrdlička; J. Zeyer – Jan Maria Plojhar; K. V. Rais – Zapadlí vlastenci; V. Mrštík – Pohádka máje; J. Holeček – Naši (první dva díly). Možná trochu překvapivě se neobjevují texty tolikrát proklamovaných „zakladatelů“ moderní české prózy Boženy Němcové nebo Josefa Kajetána Tyla, ovšem tato skutečnost nikterak nesnižuje poměrně vysokou míru reprezentativnosti zvolených textů (nutno však zdůraznit, že výbor studií, jak již bylo naznačeno výše, si takovou ambici ani neklade).

Jak napovídá podnázev, z hlediska známé triády autor–text–čtenář přistupuje Všeticka k analyzovaným dílům výsostně textocentricky, přičemž se však nevyhýbá ani malým, avšak funkčním exkurzům za hranice textu (např. úvahy o vlivu tragické ztráty jediného dítěte na tvorbu Karoliny Světlé v kapitole o ještědském románu Kříž u potoka apod.). V jednotlivých kapitolách se autor dotýká nejrůznějších rovin textu – od úrovně motivické, přes literární postavy, smyslu jejich pojmenování a dalších funkcí, již v textu nabývají, až po roviny nejvyšší – tedy vztahy mezi organizací kapitol / výstavby textu a jeho obsahem. Právě postřehy o uspořádání vyšších kompozičních celků v rámci literárního díla pokládám za velmi objevné a inspirující (např. zevrubný rozbor pravidelné kompozice Máchova Křivokladu, kde Všeticka ukazuje, jak kompoziční uspořádání zasahuje do všech rovin díla). Dále je zajímavý např. postřeh o vlivu vertikálního uspořádání prostoru v některých románech Světlé na kompozici Skaláků mladého A. Jiráskova atd. Autor se s vehemencí zastává „národních klasiků“, kteří byli ve své době mnohdy napadáni modernistickou kritikou (jmenovitě např. F. X. Šaldou), a ukazuje, že jejich díla mají často velmi promyšlenou a funkční vnitřní strukturu, jež někdy není při zběžném čtení patrná a že některé výhrady k jejich dílům nejsou úplně spravedlivé.

Na závěr třeba zmínit obsáhlý Slovník kompoziční poetiky (tvoří zhruba třetinu textu knihy), jež osobně považuji za veliký přínos. V tomto slovníku se autor pokouší vymezit a ustálit pojmosloví oboru kompoziční poetiky. Jsou zachyceny jak pojmy, s nimiž se v publikovaných studiích pracuje, tak pojmy další. Tyto jsou pak dokládány na literárním materiálu mnoha dalších evropských literatur nejrůznějších období a stylů. Slovník je užitečnou pomůckou nejen při čtení knihy, nýbrž může zájemcům a odborníkům posloužit také jako pomocník při prvotním seznamování se s problematikou kompoziční poetiky.

Kryštof Peršín

Literatura:

VŠETIČKA, F.: *Rázovité refugium. O kompoziční poetice české prózy 19. století*. Jinočany: H&H, 2021, 291 s. ISBN: 978-80-7319-141-2.

About the author

Kryštof Peršín

Masaryk university, Faculty of Arts, Department of Slavonic studies, Brno, Czech Republic
krystofpersin@seznam.cz

<https://orcid.org/0000-0002-8423-8168>

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2022-1-14>

Literatúra a fenomén zatextu

СНИГИРЕВА, Т. А., ПОДЧИНЕНОВ, А. В., МИХАЙЛОВА, О. А. и др.: *Феномен затекста*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2021. 392 с. ISBN 978-5-7996-3277-9.

Pojem „zatext“ ako termín sa pôvodne objavuje vo filozofii, v ktorej predstavuje súhrnný názov pre skrytú, na prvý pohľad neznámu realitu. Do jazykovedy (konkrétne lingvistiky) tento termín medzi prvými pokúsil implikovať V. P. Beljanin, podľa ktorého „присутствует в тексте неявно — как отсылка к реальным событиям или явлениям. По сути, целью текста является описание затекста в том ракурсе, в каком он видится его автору“¹. Jeho úvahy podnietili záujem o skúmanie tohto fenoménu, následkom čoho zatext postupne absolvoval v jazykovede cestu „znovuobjavenia“, kedy „понятие затекста первоначально было предложено лингвистами, сейчас активно используется в психолингвистике и постепенно входит в понятийный аппарат литературоведов“². Monografia *Феномен затекста*

1 BELJANIN, V. P.: *Psicholingvistika: Učebnik*. Moskva: Flinta, 2003, s. 112.

2 SNIGIREVA, T. A., PODČINENOV, A. V., MIHAJLOVA, O. A. i dr.: *Fenomen zateksta*. Jekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta, 2021, s. 108.